

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

NƏZAKƏTSİZLİK LİŇQVO-PRAQMATİK KATEQORİYA KİMİ

İxtisas: 5704.01 – “Dil nəzəriyyəsi”

Elm sahəsi: Filologiya elmləri

İddiaçı: **Aytəmiz Abbas qızı Abbasova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2026

Dissertasiya işi Azərbaycan Dillər Universitetinin İngilis və fransız dilləri fakültəsi nəzdində Linqvokulturologiya kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya elmləri doktoru, professor
Məsməxanım Yusif qızı Qaziyeva

Rəsmi opponentlər: filologiya elmləri doktoru, dosent
Nərmin Əbülfəz qızı Əliyeva

filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent
Aytən Kamal qızı Hacıyeva

filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru
Ləman Məhərrəm qızı Qasımlı

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Dillər Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.12 Dissertasiya şurası.

Dissertasiya şurasının sədri: filologiya elmləri doktoru, professor
Azad Yəhya oğlu Məmmədov

Dissertasiya şurasının elmi katibi: filologiya elmləri doktoru, dosent
Aysel İlqar qızı Məmmədbəyli

Elmi seminarın sədri: filologiya elmləri doktoru, professor
Fərman Qusan oğlu Zeynalov

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Dilçilikdə antroposentrik yanaşma dilə bütöv sistem kimi baxışları inkar etmir, halbuki dil sisteminin anlaşılması köklü şəkildə dəyişir, çünki sistem əlaqələrinin subyekti kimi dil daşıyıcısı çıxış edir. Ümumiyyətlə yeni yaranan paradıqm özündən əvvəlki paradıqları inkar etmir, sadəcə olaraq dil hadisələrinin tədqiqatına baxış bucaqları dəyişir. Məsələn, müqayisəli-tarixi paradıqmdə dilin əsas vahidləri müəyyənləşdirilir və onun səviyyəvari modeli hazırlanır. Bu cür tədqiqatlarda dil hadisələri təcrid olunmuş halda araşdırılır, lakin onlar arasında qarşılıqlı əlaqə nəzərə alınmırdı. Qarşılıqlı əlaqənin nəzərə alınmaması yeni “dünyagörüşü-sistem-struktur” lingvistik paradıqminin formalaşmasına səbəb oldu. Bu paradıqmdə sistemlilik bütövlülük əsas prinsip hesab olunur, lakin bu elmi paradıqmdə isə insan amili diqqətdən kənar qalır. Bu faktor yeni elmi paradıqmin – Antroposentrik dilçiliyin yaranmasına səbəb oldu. Antroposentrik paradıqmdə insan dildə və dil insanda təhlil edilir, bu çərçivəsində tədqiqatçı şəxsiyyətin təbiətini, statusunu, intellektual və yaradıcı potensialını müəyyən edə bilər. Antroposentrik dilçilik, eyni zamanda insan amilinin diqqət mərkəzində saxlayan praqmalinqvistika dil və mental, dil və mədəniyyət, dil və milli xarakter əlaqələrini aşkar etməyə imkan verir¹.

Koqnitiv dilçiliyin əsas anlayışları-dil və mental əlaqələr dedikdə məlumatın insan beynində təkmilləşdirilməsi, biliklərin insan şüurunda və dil vasitələrində ifadə olunmasıdır. Dil və mədəniyyət, dil və milli xarakter anlayışları isə dilin mədəniyyətin ayrılmaz hissəsi olduğunu və o, hər bir xalqın mədəniyyətini, sosial davranış normalarını, stereotiplərini özündə əks etdirir².

Dil və mədəniyyətin öyrənilməsində milli səciyyə daşıyan anlaşımlara marağ daha böyükdür. Bu anlayışların əksəriyyəti gerçəkliyin dərki, hadisələri anlamağı əhatə edir və xalqın

¹ Babayev, C.M. Praqmatikanın əsasları. / C.Babayev. – Bakı: Mütərcim, – 2024. – 336 s.

² Cahangirov, F.F. Dil və mədəniyyət. / F.Cahangirov. – Bakı: Elm və təhsil, – 2014. – 306 s.

kommunikativ davranışındaki milli xüsusiyyətlərlə şərtlənir. Nəticədə bir xalq üçün nəzakətli sayılan verbal və qeyri-verbal vasitələr digər xalqın mədəniyyətinə görə nəzakətsiz hesab edilə bilər. Əlavə olaraq, kontekstdən asılı olaraq eyni ünsiyyət ədəbli ya da ədəbsiz kimi qəbul edilir.

Məlumdur ki, informasiya mübadiləsi insanların birgə yaşayışı və birgə fəaliyyəti zamanı gerçəkləşən bir prosesdir. Bu proses zamanı onlar bir-birinə qarşılıqlı təsir göstərir və ya bir-birini qavrayır və anlaşırlar. Başqa sözlə desək, onlar ünsiyyətə girirlər. Ünsiyyət zamanı fikrin düzgün, dəqiq, səlis ifadə olunması önəmli məsələdir. Bəzən kommunikasiya prosesində iştirakçılar belə qaydalara bilərəkdən yaxud bilməyərəkdən riayət etmirlər. Nəticədə nəzakətsizlik, kobudluq kimi hallar baş verir.

Kommunikasiya prosesinin maraq doğuran məsələlərindən biri hesab edilən nəzakətsizlik müasir dilçilikdə, xüsusilə ingilis dilçiliyində (bu mövzu ilə bağlı ilk tədqiqat ingilis dilçiliyinə aiddir) müxtəlif aspektlərdən araşdırma obyektinə olmuşdur. Bu problemlər diskurs təhlili, danışq dili, psixolinqvistika, paralinqvistika, praqmalinqvistika, tipologiya müstəvisində tədqiq edilmişdir. Nəzakətsizlik kateqoriyası dilçiliyin yeni problemlərindən olduğu üçün, bu məsələnin tədqiq edilməmiş tərəfləri kifayət qədərdir. Bu baxımdan nəzakətsizliyin linqvistik vasitələrinin xüsusilə fonetik, leksik, qrammatik ifadə vasitələri ilə bağlı tədqiqatlar vacib hesab edilir. Bu baxımdan leksik səviyyədə xüsusi sözlər (tabu sözlər, disfemizmlər), xüsusi müraciət formaları (vokativ sözlər), qrammatik səviyyədə əmr cümlələrinin sərt şəkildə ifadəsi, fonetik səviyyədə intonasiya, səs tonu kommunikasiya iştirakçıları tərəfindən realizə olunur. Nəzakətsizliyin bu aspektlərdən öyrənilməsi dilçilik üçün çox aktualdır.

Nəzakətsizlik bir kateqoriya kimi praqmatik aspektdən tədqiqatçılar tərəfindən öyrənilmişdir. Onlara C.Kalpeper, H.Limberq, D.Bousfield, M.Sara, M.Kienpoenter və başqaları aiddir. Azərbaycan dilində isə bu məsələ ilə bağlı E.Əbdülrəhimov, M.Qaziyeva, A.Məmmədov, F.Cahangirov, C.Babayev dil, mədəniyyət, praqmatika mövzularına aid sanballı əsərlər yazmışlar.

Nəzakətsizlik praqmatikada şərh edilsə də, linqvo-praqmatik kateqoriya şəklində tədqiqatlara cəlb edilməmişdir.

Tədqiqatın obyekt və predmeti. Dissertasiya işinin obyektini linqvo-praqmatik aspektdə nəzakətsizlik kateqoriyası, predmetini isə nəzakətsizlik kateqoriyasının təhlillərindən əldə edilən nəticələrin (biliklərin) ümumiləşdirilərək sistemləşdirilməsi təşkil edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqat işinin əsas məqsədi nəzakətsizlik kateqoriyasının dildə ifadə vasitələrinin təhlil etmək, o cümlədən onların linqvistik və praqmatik xüsusiyyətlərini aşkar etməkdən ibarətdir. Müəyyən olunmuş məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələr qarşıya qoyulmuşdur:

– Nəzakətsizlik kateqoriyasının linqvo-praqmatikada tədqiqi və nəzakətliliyin şərhində nəzakətsizlik məqamlarını üzə çıxarmaq;

– Tədqiqatda nəzakətlilik və nəzakətsizlik kateqoriyalarının qarşılaşdırılmasını tədqiq etmək;

– Nəzakətsizlik kateqoriyasının mahiyyətini onun tədqiqi tarixini təhlil etməklə öyrənmək;

– Nəzakətsizlik və kobudluq kateqoriyalarının müxtəlif yanaşmalarda təhlil etmə və onun (kobudluq anlayışının) nəzakətsizlik kateqoriyası ilə qarşılaşdırılma məqamlarını aşkar etmək;

– Kobudluq və nəzakətsizliyi iş və ailə situasiyalarında təhlil etmək;

– Linqvistik nəzakətsizliyi praqmatik aspektdən tədqiq etmək və onu konvensional və qeyri-konvensional, həqiqi və saxta nəzakətsizlik çərçivəsində öyrənmək;

– Nəzakətsizliyin təsnifatında ədəbsiz davranışın növlərini, dilçilərin yanaşmalarında nəzakətsizlik strategiyalarını, tədqiq etmək;

– Linqvo-praqmatik kateqoriya kimi nəzakətsizliyin linqvistik ifadə vasitələrinin təhlilində kontekstual elementlərin vacibliyini aşkar etmək;

– Nəzakətsizliyin təhlilində nitq etiketlərinin, xüsusi ilə müraciət formalarının rolunu öyrənmək;

– Məcəz dilinin nəzakətsizliyin dolayı yolla ifadə edilməsində mühüm faktor olduğunu öyrənmək, dolayı yolla mənənin ötürülməsində nəzakətsizliyi dəyərləndirmək, ironiya, sarkazm,

hiperbola, litota kimi nitq fiqurlarının ifadə etdiyi mənaları üzə çıxarmaq.

Tədqiqat metodları. Tədqiqatın metodoloji əsasını təsvir və struktur-semantik analiz, linqvistik-kontekst analiz, qarşılaşdırma-tutuşdurma metodları təşkil edir.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar:

– Nəzakətsizlik kateqoriyasının linqvo-praqmatikada tədqiqi nəzakətliliklə bağlı yanaşmalara əsaslanır. Hər iki kateqoriyanın bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsi ünsiyyət zamanı özünü büruzə verir;

– Nəzakətsizlik və kobudluq kateqoriyalarının qarşılaşdırılmasında situasiya əsas göstəricidir. Eyni ifadə vasitəsi həddindən çox gərgin situasiyada rast gəlinərsə kobudluq, nisbətən yumşaq formada ifadə edilərsə nəzakətsizlik kimi qiymətləndirilir.

– Kobudluq və nəzakətsizliyin iş və ailə söhbətlərində təhlil edilmə səbəbi həmin müzakirələrdə həm nəzakətsizliyə, həm də kobudluğa daha tez-tez rast gəlinməsidir, çünki insanlar günlərinin çox hissəsini evdə və işdə keçirir;

– Linqvistik nəzakətsizlik praqmatik aspektdən kontekst və davranışın münasibətlərindən asılı olaraq konvensional və qeyri-konvensional qruplara bölünür. Kontekst və davranışda uyğunluq olarsa konvensional nəzakətsizlik, uyğunsuzluq baş verərsə qeyri-konvensional nəzakətsizlik baş verir.

– Həqiqi nəzakətsizlik təbiətən nəzakətsiz ifadələrə, eksplisit mənaya əsaslanır və bu ifadələr incikliyə səbəb olur. Saxta nəzakətsizlik isə implisit mənə ilə inciklik yaratmayan nəzakətsiz ifadələri bildirir. Nəzakətsizlik strategiyaları simaya qarşı olma, yəni sima hədələmə dərəcəsinə görə təsnif edilir.

– Linqvistik ifadə vasitələrinin nəzakətsizlik yaxud nəzakətlilik kimi dəyərləndirilməsində kontekst faktoru vacibdir. Linqvistik nəzakətsizliyin təhlilində nitq etiketlərinin, xüsusilə müraciət formalarının mühüm rolu vardır.

– İroniya, sarkazm, hiperbola, litota kimi məcazlar fikrin dolayı yolla çatdırılması ilə kontekst daxilində uyğunsuzluq yaratmaqla nəzakətsizliyə səbəb olur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Nəzakətsizlik kateqoriyası dilçilikdə 1990-cı illərdən tədqiq edilən yeni bir sahə olsa da, bir çox

cəhətlərdən araşdırılmış, dilçilərin maraqla tədqiq edəcəyi bir sahəyə çevrilmişdir. Bir çox aspektdən (praqmatik, psixoloji) tədqiq edilsə də, linqvo-praqmatik kateqoriya kimi, təhlili azdır. Azərbaycan dilçiliyində isə nəzakətsizlik kateqoriya olaraq, tədqiqat işi çərçivəsində, ilk dəfə araşdırılır. İşin elmi yeniliyi Azərbaycan dilçiliyində nəzakətsizlik kateqoriyası haqqında geniş təhlilin aparılmasına və bu kateqoriyanın linqvistik və praqmatik aspektlərdə təhlil olunmasına əsaslanır.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Dilçilikdə nəzakətsizliyin öyrənilməsi metodikasının inkişaf etdirilməsi, həmçinin ona yaxın kateqoriyalarla qarşılaşdırılaraq öyrənilməsi işin nəzəri əhəmiyyətini təşkil edir.

Tədqiqat işindən bir sıra ali təhsil müəssisələrində mühazirələr, seminarlar zamanı istifadə edilə bilər. Bundan başqa, tədqiqatın nəticələrindən monoqrafiyalar, kitablar, bakalavr və magistr dissertasiyalarının yazılmasında istifadəsi mümkündür. Eyni zamanda praktik linqvistika və linqvistik praqmatika üzrə kursların tədrisi üzrə dərslik və dərs vəsaitlərinin hazırlanmasında da bu tədqiqat faydalı ola bilər.

Aprobasiyası və tətbiqi. Tədqiqat işinin əsas nəticələri müəllifin Respublika və Beynəlxalq elmi konfranslara təqdim etdiyi məruzələrində, həmçinin, ölkəmizdə və xaricdə nüfuzlu elmi jurnallarda çap olunmuş məqalə və tezislərdə öz əksini tapmışdır.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi Azərbaycan Dillər Universitetinin İngilis və fransız dilləri fakültəsi nəzdində Linqvokulturologiya kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə, istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı və əlavələrdən ibarətdir. Dissertasiyanın giriş hissəsi – 5 səhifə, 9 009 işarə, I fəsil – 49 səhifə, 97 191 işarə, II fəsil – 41 səhifə, 78 919 işarə, III fəsil – 40 səhifə, 74 305 işarə, nəticə – 3 səhifə, 4 316 işarədir. Dissertasiya işinin ümumi həcmi istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı və əlavələr istisna olmaqla, 263 740 işarə təşkil edir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın *Giriş* hissəsində mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi əsaslandırılır, tədqiqatın obyekt və predmeti, eyni zamanda məqsəd və vəzifələri müəyyənləşdirilir, tədqiqatın metodları və müdafiyyə çıxarılan müddəalar dəqiqləşdirilir, işin elmi yeniliyi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti qeyd edilir, aprobasiyası, işin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı və dissertasiyanın quruluşu barədə məlumat verilir.

Dissertasiyanın I fəslı “**Nəzakətsizlik kateqoriyasının linqvo-praqmatik aspektdən tədqiqi tarixinə dair**” adlanır və dörd paraqraftan ibarətdir. Bu fəslin “*Nəzakətliliyin tədqiqi mərhələlərində nəzakətsizlik məqamlarının şərhı*” adlı ilk paraqrafında nəzakətliliyə aid müxtəlif yanaşmalar tədqiq edilir, həmin yanaşmaların təsnifi zamanı nəzakətsizlik məqamları müzakirə edilir. Kommunikativ davranışın xüsusiyyətlərindən biri olan nəzakətlilik müxtəlif mədəniyyət nümayəndələrinin kommunikatıv şüurunda müxtəlif mənə kəsb etməsi, ünsiyyət zamanı bu xüsusiyyətlər mədəniyyət nümayəndələrinə nəyin nəzakətli və ya nəyin nəzakətsiz olduğunu bildirməsi ilə şərtlənir. Kommunikativ şüurla söyləmlərin yaranma mexanizmi təyin olunur. A.A.Leontiyev bu məsələ ilə bağılı qeyd edir ki, “dilin ünsiyyət vasitəsi kimi xidmət etməsi üçün onun arxasında reallığın vahid və ya oxşar anlaşılması dayanmalıdır”³. Anlam ünsiyyət zamanı həmsöhbətlər arasındakı əlaqəni tənzimləyir. Belə ki, ünsiyyətin mənə səviyyəsi – şərh olunan məlumatın özü, anlam səviyyəsi – həmin məlumatı qarşı tərəfin necə başa düşməsi, yaxud necə qəbul etməsidir⁴. Deməli, eyni sözün mənə və anlam səviyyələri arasında ziddiyyət yarandıqda nəzakətlilikdən nəzakətsizliyə keçid baş verir.

Nəzakətliliyin tədqiqi ilə bağılı çox cəhətli və müxtəlif təsnifatların olması bu tədqiqatın iki mərhələyə bölünməsinə səbəb

³ Леонтьев, А.А. Основы психолінгвистики / А.А.Леонтьев. – М.: «Смысл» / «Лань», – 2003. – 287 с.

⁴ Qaziyeva, M.Y. Səhnə nitqinin spesifik xüsusiyyətləri və aktyor ifasının formalaşmasında onun rolu. / M.Y.Qaziyeva. – Bakı: “Elm” nəşriyyatı, – 2006. – 203 s.

olunmuşdur. Bu təsnifatların təhlili ilə bağlı məsələləri aydın və asan başa düşməyə kömək edir.

Nəzakətliyi tədqiqinin I mərhələsi məksimlərə əsaslanan nəzakətliklə başlayır. Bu yanaşma nitq məksimləri (*ing.* the conversational maxim) adlanır və bu da P.Qrays, R.Lakof və C.Liç adları ilə bağlıdır. “*Məksim-qısa formulada ifadə olunmuş əsas qayda, normadır*”⁵.

Simaya əsaslanan tədqiqat P.Braun və S.Levinsona məxsusdur. Onlar iddia edirdilər ki, bu anlayış universaldır. Məsələn, Azərbaycan dilində “simasını itirmək, sözünü üzə demək, üzünü ağ etmək”, ingilis dilində isə “simasını itirmək” (*ing.* losing face) ifadəsi vardır⁶. Sima işi (*ing.* face work) E.Qofmana görə, simaya aid edilən hər şey, bir şəxsin ona uyğun etdiyi bütün hərəkətlər sima işi hesab olunur. Simanı korlayan zədələyən hərəkətlər isə sima hədələmə hərəkətləri adlanır. Belə hərəkətlərə tələb, tənqid, təhqiri nümunə göstərmək olar. Eyni zamanda bir qrup sima işləri belə hərəkətlərdən simanı qorumaq üçün yaradılmışdır. Onlar sima hədələmə aktlarının daha yumşaldılmış formasını ifadə edir və bu növ nəzakətliyə uyğun gəlir.

Bu mərhələyə aid olan nəzəriyyələrin (məksimlərə və simaya əsaslanan) dilçilər tərəfindən qəbul edilib-edilməməsi ilə bağlı C.Kalpeper iddia edir ki, C.Liçin nəzəriyyəsinin müəyyən aspektləri ironiya ilə bağlıdır ki, bu da yeni nəzəriyyələrin (nəzakətsizlik) inkişafına zəmin yaradır. C.Kalpeper sima ilə bağlı münasibətini bildirir, iddia edir ki bu yalnız insanın özü haqqında düşündüyü müsbət dəyərlərdən deyil, eyni zamanda digər insanların onun haqqında necə düşünməsinə diqqət oluna bilər.

Nəzakətliyi tədqiqinin II mərhələsi “diskursiv” və ya “postmodern” adlanır. Postmodern adlandırılması mədəni və fərdi münasibətləri və universallığı qəbul etməməklə bağlı məsələləri ifadə edir. Diskursiv istiqamət isə sosial psixologiyadakı diskursiv yanaşma ilə bağlıdır. Burada söhbət zamanı birdən, qəfil üzə çıxan

⁵ Babayev, C.M. Praqmatikanın əsasları / C.M.Babayev. –Bakı: Mütərcim, – 2024. – 336 s.

⁶ Brown, P. Politeness: Some Universals in Language Usage / P.Brown, S.C.Lewinson. – Cambridge University Press, – 1987. – 345 p.

mənanı ifadə edir. Klassik nəzakətlik nəzəriyyəsindən fərqli olaraq diskursiv nəzakətlikdə diqqəti çəkən məsələ odur ki nəzakətlik yaxud nəzakətsizlik dilin xüsusi formalarına aid deyil, bu, kontekstdən asılı olaraq həmsöhbətlərin işlətdiyi yaxud dəyərləndiyi xüsusi formalar ilə bağlıdır. Belə xüsusi formalar nəzakətliyi yaxud nəzakətsizliyi ifadə edir. Diskursiv nəzakətlik işi ilə bağlı ən yaxşı metodoloji yanaşma “söhbət təhlili”dir (*ing.conversation analysis*) və bu həmsöhbətlərin göstərdiyi qarşılıqlı anlamı ifadə edir⁷.

Şəxslərarası münasibətlərə nəzakətli davranışla yanaşı, nəzakətsiz davranış da daxildir. A.Loşer (A.M.Locher) yazır ki, əlaqələndirmə işi nəzakət və uyğun planlaşdırılmış (siyasi) davranışdan nəzakətsiz və qeyri müvafiq, uyğunsuz davranışa qədər olan bir ardıcılıqdan ibarətdir⁸. Kobudluq~nəzakətsiz~qeyri nəzakətli sahə (buraya diqqətdən kənar davranış daxildir) ~nəzakətli sahə~normadan çox nəzakətli sahə (buraya diqqət çəkən davranış daxildir).

M.Terkurafi iddia edir ki, ifadələrin xüsusi kontekstlə əlaqələndirilməsinin təhlil ilə yanaşı onların korlanmış zədələnmiş şəkildə ifadə edilməsinin təhlilində mühüm məsələdir. Bu təsnifat qaydaya uyğun və qaydadan kənar formaları təhlil edir. Linqvistik formaların uyğun situasiyalarından, yəni hansı forma hansı situasiyada işlənməsindən asılı olaraq ifadə olunan nitq siyasi diskursa uyğun gəlir. Burada implikaturla bağlı məsələ ön plana çıxır. Bu məsələ barədə H.Qrays və S.Levinson öz təsnifatında vermişdir. H.Qrays konvensional və kommunikativ implikaturlar arasında fərqi göstərmişdir. Kommunikativ implikatur nitqin yarandığı xüsusi kontekst çərçivəsində baş verir. Konvensional implikaturlar müəyyən linqvistik formalarla əlaqəlidir. Bu təsnifatı M.Terkurafi belə ümumiləşdirir:

Kommunikativ implikaturlar (yalnız bir kontekstə əsaslanan məna) ~ I növ konvensional implikaturlar (minimal kontekstlərdə

⁷ Aijmer, K. Pragmatics of society. / K.Aijmer, G.Anderson. – Walter de Gruyter; 1st edition, – 2011. – 718 p.

⁸ Locher, A.M. Polite behaviour within relational work. The Discursive approach to politeness. *Multilingua // Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, – 2006. 25(3), – p.249-267.

başə düşülmən məna) ~ II növ konvensional implikaturlar (bütün kontekstlər üçün nəzərdə tutulan məna) ~ kodlu məna (cümlə mənası). Müəllif qeyd edir ki, nəzakətlik bir kontekstdə baş verən implikaturaları (konvensional implikaturaları) bütünlüklə ifadə edir və birinci növ konvensional implikaturaların əksəriyyətin əhatə edir⁹. Fikrimizcə implikaturlar yalnız nəzakətliliyi deyil, eyni zamanda nəzakətsizliyi də ifadə edir. Bu bir sıra mənbələrdə gizli məna bəzən eyham kimi əksini tapır. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində qeyd edilmişdir ki, eyham – kinayə ilə işlənən ikibaşlı söz, incə işarə, kimi anlaşılır¹⁰. Aydınır ki, kinayə ilə işlənən ikibaşlı söz mənasında nəzakətsizliyi, incə işarə mənasında isə nəzakətliliyi ifadə edir.

Eyni zamanda, bu paraqrafda, nəzakətsizliyin ilk tədqiq edildiyi vaxtdan müasir dövrə kimi təhlil edilməsi məqamlarından bəhs edilir. Bu mövzu dilçilər (Amerikan dilçisi C.Lakof, Britaniya dilçisi C.Kalpeper, Macar tədqiqatçısı D.Kadaar) tərəfindən geniş tədqiq edilmişdi. Bunların arasında mükəmməl tədqiqat C.Kalpeperə məxsusdur; o, bu sahə üzrə ilk tədqiqata 1996-cı ildə başlamış və 2011-ci ildə mövzu ilə bağlı ilk kitabı (“Impoliteness: Using language to cause offence”) nəşr etdirmişdir. Nəzakətsizliklə bağlı ingilis tədqiqatçısı D.Bousfield tərəfindən yazılmış ilk monaqrafiya (“Impoliteness in language”) 2008-ci ildə nəşr edilmişdir.

Bu fəslin ikinci paraqrafı **“Kobudluq anlayışı və onun növləri”** adlanır. Kobudluq anlayışı C.Kasper, C.Kalpeper, M.Kinpointer tərəfindən təsnif edilmişdir. C.Kasperə görə kobudluq danışan tərəfindən planlaşdırılmış və planlaşdırılmamış şəkildə baş verir M.Kinpointer isə kobudluğu zərərsiz və zərərli dolayısı ifadə olunan təhqirlər (*ing.* harmless and harmful indirect offences) adlandırır¹¹. Kobudluq müxtəlif aspektlərdən növlərə bölünür. M.Kinpointer ümumi maraqlara əsaslanan kobudluğu (*ing.* common interest rudeness) 2 yarımqrupa bölür: xoşrəftar kobudluğu normadan çox

⁹ Terkourafi, M. Beyond the micro-level in politeness research” // Journal of Politeness Research: Language, Behaviour, Culture: – 2005. – p.237-262

¹⁰ Eyham. Onlayn izahlı lüğətdən. URL: <https://www.azleks.az/>

¹¹ Kienpointner, M. Varieties of rudeness: Types and functions of impolite utterances. // Functions of Language, – 1997. 4,2, – p.251-287.

nəzakətliliklə, digər növünü isə – ünsiyyəti davam etdirən kobudluluğu isə saxta nəzakətsizliklə əlaqələndirir.

Qeyri-əməkdaşlığa əsaslanan kobudluq iki qrupa bölünür:

1. *Düşünülmüş kobudluğu* (ing. motivated rudeness) danışan məqsədli şəkildə edir.

2. *Düşünülməmiş kobudluq* (ing. unmotivated rudeness) isə diqqətin yayınması ilə qeyri-ixtiyari yaranır, danışan tərəfindən məqsədsiz şəkildə işlədilən ifadələr toplusudur.

Birinci fəslin üçüncü paragrafı ***“İş mühitində işçilər arasında nəzakətsizlik və kobudluq halları”*** adlanır.

İş yerlərində nəzakətsiz müzakirələrin əksəriyyəti müdirlərin öz tabeliyində olan işçilərə qarşı etdiyi mühakimələr yaxud işçilərin uyğun olmayan davranışlarıdır¹². İş söhbətlərinin təhlili zamanı daha kəskin məqamlar olur. Belə vəziyyətlər nəzakətsizlik deyil, kobudluq kimi dəyərləndirilir. Kobudluq adətən işçinin şəxsi durumunda gərginliklər yarandıqda baş verir. Buna görə də belə halların aradan qaldırılması haqda bir sıra tədqiqatlar aparılmışdır. L.Rozenin fikrincə, kobudluğun ən çox baş verdiyi aqressiv situasiyalardan yayınmaq üçün işçilər bir sıra qaydalara riayət etməlidirlər. Bu baxımdan qadağan edilmiş bir sıra vasitələr vardır: səs tonunu qaldırmaq, aqressiv bədən hərəkətləri etmək, mübahisə etmək, doğruluğu/dürüstlüyü şübhə altına almaq, şəxsi yerə daxil olmaq (ing. *entering personal space*) təhdid etmək, təkəbbür, göz kontaktından yayınmaq, gözünü zilləyərək baxmaq, dinləməmək, ləyaqət/qüruruna həmlə (hücum) etmək¹³.

Birinci fəslin dördüncü paragrafı ***“Ailə üzvləri arasında kobud yaxud nəzakətsiz söhbətlər”*** adlanır. Bir ailəyə məxsus olmaq özünü dəyərləndirə biləcəyin və tam sərbəst hiss edə biləcəyin bir yer olduğunu ifadə edir.

A.Pekar ailədə gərginliyin yaranması ilə bağlı tədqiqat apararkən ailədə nəzakətli və nəzakətsiz mühitin yaranmasına səbəb

¹² Haugh, M. and D.Bousfield. Mock impoliteness, jocular mockery and jocular abuse in Australian and British English Michael // Elsevier publishing house Amsterdam: Journal of Pragmatics – 2012. 44(9), – p.1119.

¹³ Rozen, L. Workplace violence prevention strategies and Research needs. Chicago Wolterskluwer company. – CreateSpace Independent Publishing Platform. – 2014. – 50 p.

olan davranış qaydalarını (ailə etikasını) iki qrupa ayırır. Birinci qrup ailədə gərginliyi yaradan və ailə üzvlərinin çəkinməli olduğu qaydalardır. Bura yalan danışmaq, vurmaq, deyingənlik etmək, qarmaqarışıqlıq yaratmaq, ailədə hər kəsə kobud münasibət göstərmək və s. daxildir. İkinci qrup qaydalar isə ailədə mədəni mühitin yaranmasına şərait yaradır və nəzakətliliyi ifadə edir. Bu qaydaların siyahısına daxildir: ailə üzvləri ilə hörmətlə və səmimi rəftar etmək, “zəhmət olmasa” və “çox sağ ol” sözlərindən istifadə etmək, qapıya yaxud telefona nəzakətlə cavab vermək, diqqətlə dinləmək, minnətdar olmaq¹⁴.

Dissertasiyanın “**Nəzakətsizliyin müxtəlif tipləri**” adlanan II fəslə dörd paragrafdan ibarətdir. İkinci fəslin birinci paragrafı “**Linqvistik nəzakətsizlik və onun formalarına pragmatik baxış**” adlanır. Dildə nəzakətsizliyin yaranmasını tədqiq edərkən öncə sima işi məsələləri ilə qarşılaşırıq.

C.Kalpeper topladığı nəzakətsizlik nümunələrini linqvistik baxımdan, yəni quruluşuna görə təsnif edərək qruplaşdırır. Fikrimizcə, bu qruplaşdırma nəzakətsizliyin qrammatik ifadə vasitələrinin təhlilinə uyğun gəlir. Bu məsələdə (quruluşuna görə qruplaşdırmada) tədqiqatçı Gill Francis və Susan Hunstonun “Pattern Grammar” kitabına istinad edir¹⁵. Bu kitaba nəzər yetirərkən S.Hunston və F.Gillin modellə (*ing. pattern*) bağlı verdikləri təsnifatla qarşıya çıxır: model bir sözlə, və həmin sözə aid tərkib, birləşmə və sözlüləri daxil olmaqla əlaqələndirilmiş frazeologiyadır və modellər məna ilə sıx bağlı olur. Birincisi, sözlərin müxtəlif mənaları müxtəlif modellərdə işlənmə yerinə görə fərqləndirilir, ikincisi, verilmiş modeli bölüşən sözlər məna aspektini də bölüşməyə meyl edirlər¹⁶. Fikrimizcə, birinci kontekstə uyğun gəlsə, ikinci isə kontekstə uyğun gəlir. L.Xanbutayeva sual cümlələrinin müxtəlif məna çalarlarını təhlilində kontekstin nəzərə alınmasının vacibliyini qeyd etmişdir. Həmin təhlildə sual cümlələri 24 məna qrupunda

¹⁴ Alex, J.P. How rude!: The Teen Guide to Good Manners, Proper Behavior, and Not Grossing People Out. – Free Spirit Pub., – 1997. – 465 p.

¹⁵ Culpeper, J. Impoliteness: Using Language to cause Offence. – Cambridge University Press. – 2011. – 292 p.

¹⁶ Hunson, S., Gill, F. Pattern Grammar: A Corpus-driven Approach to the Lexical Grammar of English. – John Benjamins Publishing company, – 2000. – 289 p.

verilmişdir¹⁷. Sual cümlələrinin məna qruplarını nəzərdən keçirdikdə görürük ki, istehza, günahlandırma, məzəmmət etmək, üstüörtülü ittiham etmək, təhdid etmək mənalarda istifadə edilən cümlələr adresatın şəxsiyyətinə mənfi təsir etməklə nəzakətsizliyin yaranması ilə nəticələnir.

Qeyri-verbal vasitələr kimi, verbal vasitələr də nəzakətsizliyi ifadə edir. Bu bərdə M.Knovles qeyd edir: *“Danışan nə dediyini deyil, eyni zamanda necə ifadə etməyini də qərara almalıdır”*¹⁸. Bu baxımdan onun bir neçə üsulu vardır: verbal, intonasiya, qeyri-verbal (paralinqvistik). Hər üç üsul nəzərə alınaraq deyilən fikir dinləyici tərəfdən də düzgün başa düşülür. Verbal yaxud qeyri-verbal üsullar deyiləcək məlumatın ifadə edilməsinə kömək edir və intonasiya isə ritorik funksiyanın yerinə yetirilməsinə xidmət edir. *“Məlumatın danışan tərəfindən dinləyənlə düzgün çatdırılmasında lingvistik və ekstra-lingvistik faktorlar mühüm rol oynayır ki, bunlar sırasında düzgün sintaqm bölgüsü ən başlıca şərtidir”*¹⁹. Qeyd edək ki, sintaqm düzgün seçilmədikdə söyləm və mühit arasında uyğunsuzluq yaranır ki, bu da qeyri-konvensional nəzakətsizliyin yaranmasına səbəb olur. C.Qampersin kontekstləşdirmə işarələri adı altında verdiyi formulanı qeyd etmək məqsədəuyğun olar. Bu təsnifat üç meyardan ibarətdir: tamamilə, tədricən və dərəcə (basically, gradual, scalar)²⁰. C.Kalpeper isə bu təsnifatı ölçülərinə görə fərqləndirir: birinci meyar şərtləşdirmənin ölçüsüdür, ikinci meyar konteksti əhatə edən nəzakətsizlik, üçüncü meyar isə inciklik dərəcəsini göstərir. Tədqiqətçi bu meyarların bir-biri ilə əlaqəli yəni pilləvari olduğunu bildirir və izah edir ki, incikliklə əlaqələndirilmiş bir ifadə müxtəlif kontekstlərdə daha az incikliyi ifadə edə bilər yaxud da neytral vəziyyətdə olar. Beləliklə, daha çox inciklikdən kontekst əhatəsinə keçid baş verir. Əgər daha çox kontekst əhatəsi olarsa bu da

¹⁷ Xanbutayeva, L.M. Psycholinguistic Approach to the Syntactic Units. – Baku: Elm and Tehsil, – 2024. – 408 p.

¹⁸ Knowles, M. The Adult Learner: a Neglected Species. – Third Edition Hardcover. Gulf. January 1, – 1984. – 227 p.

¹⁹ Qocayeva, M.Ə. Sintaktik omonimliyin struktur semantikasi. / M.Ə.Qocayeva. – Bakı: ADPU, – 2023. – 204 s.

²⁰ Gumperz, J.J. Discourse Strategies. – Cambridge University Press, –1982. – 237 p.

şərtləşdirməyə təsadüf edir. Beləliklə, kontekst əhatəsindən şərtləşdirmə dərəcəsinə keçid baş verir²¹.

İkinci fəslin ikinci paragrafı **“Həqiqi nəzakətsizlik və saxta nəzakətsizlik”** adlanır. Nəzakətsizliyin hər iki forması sosial davranışa zidd olan aktları bildirir və bu, ünvanlanan şəxs üçün inciklikdən daha çox simasına qeyri-sosial davranışı ilə zərbə vurma olur. Bu arqumentə əsaslanaraq qeyd edə bilərik ki, nəzakətlik işinə aid olan sima hədələmə aktı ilə həqiqi nəzakətsizliyi ifadə edən aktlar arasında sıx bağlılıq olsa da onları fərqləndirən xüsusiyyət hədələmə aktlarının yalnız inciklik, könül sındırmaq ifadə etdiyi halda, həqiqi nəzakətsizliyi ifadə edən aktlar isə inciklikdən daha çox ünvanlanan şəxsin sosial davranışa zidd olmasını ifadə edir.

Saxta nəzakətsizlik (*ing. mock impoliteness*) termini ilk dəfə C.Liç tərəfindən istifadə edilmişdir və o, bunu qarşılaşdığı nümunələrdəki situasiyalara istinad edərək irəli sürmüşdür. Məsələn:

i). *“You are a fine friend” (face value, i.e what is said) (Sən əla dostsan) (sima dəyərləndirmə, yəni, deyildiyi kimidir).*

ii). *“By which I mean, you, aren’t a fine friend” (Irony principle) (Bildiyim qədəri ilə sən elə də yaxşı dost deyilsən) (İroniya prinsipi).*

iii). *“But actually, you are my friend, and to show it, I am being impolite to you” (Banter principle) (Əslində sən mənim dostumsan və bu o deməkdir ki, mən sənə qarşı nəzakətsiz ola bilərəm (Zarafat prinsipi).*

Saxta nəzakətsizlik C.Kalpeperin təsnifatında ətraflı verilmişdir. O, nəzakətsizliyin bu formasını inciklik yaratmamaq məqsədi ilə işlədildiyi üçün onu “səthi, ötəri nəzakətsizlik” adlandırır²².

II fəslin **“Konvensional və qeyri-konvensional nəzakətsizlik: formaları və xüsusiyyətləri”** adlı üçüncü paragrafı məlumatın kontekstual və kontekstual çərçivədə təhlil edilməsinə həsr olunmuşdur. Bu aspektdə nəzakətsizlik konvensional

²¹ Culpeper, J. Impoliteness: Using Language to cause Offence. – Cambridge University Press. – 2011. – 292 p.

²² Culpeper, J. Towards an anatomy of impoliteness // Journal of Pragmatics, 25, – 1996. – pp.349-367.

(şərtiləşdirilmiş) və qeyri-konvensional (qeyri-şərtiləşdirilmiş) qruplara bölünür. Konvensional danışıq aktları rəsmi və gündəlik ritualların bir hissəsi olduğu halda, kommunikativ danışıq aktları ünsiyyət prosesində yaranır, hər dəfə yenidən yaranır²³. Funksional və analoji təhlil baxımından konvensional nəzakətsizlik konvensional danışıq aktları ilə qeyri-konvensional nəzakətsizlik isə kommunikativ aktlar ilə ifadə olunur. C.Kalpeper müəyyən etdiyi nəzakətsizlik formulalarını konvensional nəzakətsizlik formulaları adlandıraraq aşağıdakı kimi qruplaşdırır:

a) Məqsədli şəkildə edilən tənqidlər, şikayətlər: “*It is absolutely, (extraordinarily, unspeakably) bad (rubbish crap).*” – (*Bu həddindən çox (tamamilə, sözsüz) pisdir (zibildir, dəhşətdir).*)

b) Xoşagəlməz, korlanmış suallar yaxud gümanetmələr: “*Why do you make my life impossible?*” – (*Niyə günümü qara edirsən?*) “*Which lie are you tellin me?*” – (*Sən mənə hansı yalanı söyləyəcəksən?*) “*What’s gone wrong now?*” – (*İndi nə olub, problem nədir?*)

c) Mesaj icraçıları (yəni işin xüsusilə, verilən tapşırığın yerinə yetirilməsi): “*Listen here (preface)*” – (*Bura qulaq asın.*) (Belə ifadələr adətən qarşı tərəfə tapşırıq verilməzdən öncə işlədilir).

ç) İşdən çıxarma halları: “*Go away*” – (*Kənarlaş*), “*Get lost/out*” – (*İşini itirdin/çöldə qaldın.*)

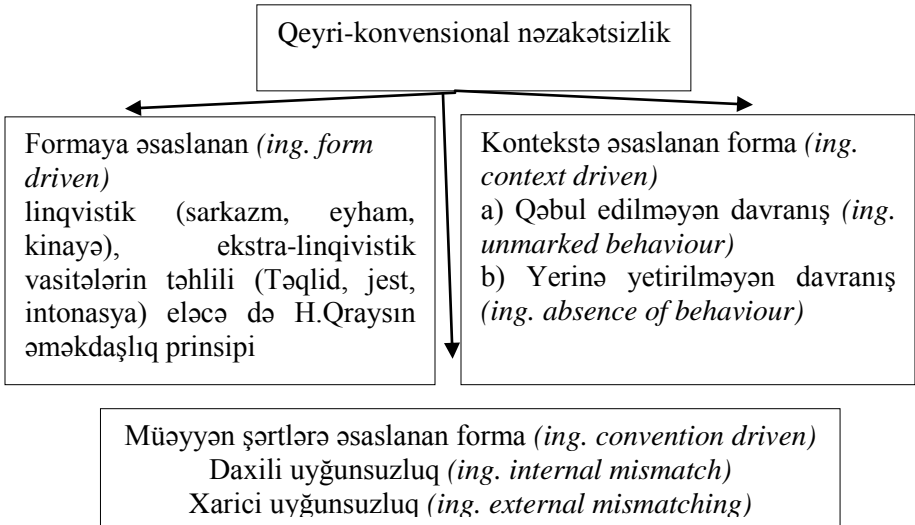
d) Boğucu səslər: “*Damn you, shut up*” (*Lənət olsun sənə sus*).

e) Hədələmələr: “*I am very gonna smash your face in, if you don’t do*”. (*Etməsən başını əzərəm*). “[X] [before I] [hit you/strangle you]” – (*Məndən qabaq özünü boğ*). Qeyd edək ki, tədqiqatçı sözləri düz mötərizədə verməklə onun çalarlarını göstərir. Bu nümunə iddiaçının qarşı tərəfin hansı vəziyyətdə olmasından asılı olmayaraq tələbi yerinə yetirməyini ifadə edir. Ona görə də, qarşı tərəf, iş yerinə yetirilməzsə, “*hit you, strangle you*” (*özünü ölmüş bil*) ifadəsi ilə hədələnilir.

²³ Абдурахманова, К.Т. Лингвистический анализ эмотивных предложений в английском языке: монография / К.Т.Абдурахманова; ред. М.Т.Гайбова. – Баки: Elm və Təhsil, – 2015. – 336 с.

ə) Neqativ ifadələr, pisniyyətlik: “Go to hell” – (*Cəhənnəmə get/ Cəhənnəm ol*), “Damn you” – (*Lənət olsun sənə*)²⁴.

C. Qalpeper qeyri-konvensional nəzakətsizlik formulasını üç bölmədə təsnif edir. Həmin formulaları aşağıdakı cədvəl formasında göstərmək olar.

İkinci fəslin dördüncü paragrafı “**Nəzakətsiz davranışın növləri və strategiyaları**” adlanır. C. Kalpeper iddia edir ki, neqativ davranışa kobudluq, pis davranış, hörmətsizlik, iltifatsızlıq kimi sinonim terminlər arasında daha çox nəzakətsizlik termini uyğun gəlir²⁵. Müəllif nəzakətsiz davranışın üç növünü təsnif edir.

1) Təsiredici yaxud emosional təsir yaradan nəzakətsizlik: Məsələn: *Sən məni dəli etdin (You made me crazy).*

2) Hökmranlığı və hədə-qorxunu ifadə edən nəzakətsizlik. Məsələn: *Kəs səsini yoxsa başını əzəcəm (Shut up or I' ll smash your head).*

²⁴ Culpeper, J. Impoliteness: Using Language to cause Offence. – Cambridge University Press. – 2011. – 292 p.

²⁵ Culpeper J. Conventionalised impoliteness formulae // Journal of Pragmatics – 2010. 42, – p.3232–3245.

3) Ələ salma, istehzalılı gülüş yaradan nəzakətsizlik: Məsələn, Ceynin Annaya Conun onunla kart oynamaq dövətinə cavabı: “*Bu oğlanla! Niyə, o, adi bir fəhlədir*”(“*With this boy! Why he is a common laboring boy*”) ²⁶.

Kommunikativ strategiyanı E.V.Klyuyev “kommunikativ aktın yönəldiyi nəticə”²⁷ E.P.Çernoqrudov isə “ümumi çərçivə, arx” kimi şərh edir²⁸.

C.Kalpeper nəzakətsizliyin 5 strategiyanı göstərir.

1) Şərhətsiz nəzakətsizlik: danışanın dinləyiciyə qarşıdurma riski yüksək olduqda nəzakətsiz ifadələr birbaşa/aydın şəkildə ifadə olunur.

2) Müsbət nəzakətsizlik: bu strategiyadan dinləyicinin xoş simasını korlamaq üçün istifadə edilir. Müsbət nəzakətsizliyə başqasını ələ salmaq, dinləyici ilə eyni yerdə dayanmaqdan imtina etmək, söhbət üçün dinləyiciyə xoş olmayan mövzu seçmək, uyğun olmayan müraciət formalarından istifadə etmək, söhbət zamanı narazılıqlar (mübahisələr üçün bəhanələr) axtarmaq, kobud və tabu ifadələrdən istifadə etmək kimi alt qruplar daxildir.

3) Mənfi nəzakətsizlik: bundan dinləyicinin mənfi (narazı) simasına qarşı durmaq üçün istifadə edilir. Bu növə nifrət, ələ salmaq (lağ etmək), hədə-qorxu gəlmək kimi yarımqruplar daxildir.

4) Sarkazm (acı istehza, kinayə, acı gülüş): burada danışan nəzakətlilik strategiyyalarında istifadə edilən sima hədələmə aktından istifadə edir.

5) Gözlənilən nəzakətliliyi etməkdən imtina etmək: söhbət zamanı dinləyiciyə təşəkkür edilməsi gözlənilmədiyi halda danışanın bunu etməməsi nəzakətsizliyin bu alt qrupunu ifadə edir²⁹.

²⁶ Culpeper, J. Impoliteness: Using Language to cause Offence. – Cambridge University Press. – 2011. – 292 p.

²⁷ Ключев, Е.В. Речевая коммуникация: Учебное пособие для университетов и институтов. Серия: Психологический бестселлер. – М.: Рипол Классик, – 2002. – 320 с.

²⁸ Черногрудова, Е.П. основы речевой коммуникации: учебное пособие / Е.П.Черногрудова. – М.: Изд-во «Экзамен», – 2008. – 126 с.

²⁹ Culpeper, J. Towards an anatomy of impoliteness // Journal of Pragmatics, – 1996. 25, – p.349-367.

Dissertasiyanın üçüncü fəslı “**Nəzakətsizliyin linqvistik ifadə vasitələri**” adlanır və dörd paraqraftan ibarətdir. Birinci paraqrafta “**Linqvistik ifadə vasitələrinin kontekst daxilində şərhı**”dən bəhs edilir. Bəzi həqarətli ifadələr fərdin şəxsi keyfiyyətlərini sual altında qoyur. Məsələn, *Sən səriştəsiz, bacarıqsızsan*. Bu növ ifadələr insani keyfiyyətləri alçaltmaqla yanaşı fərdin cəmiyyətdəki sosial imicini (obrazını) zədələyir və ona psixoloji zərbə vurur. Deməli, bəzi sifətlərin və feilin əmr formasının istifadəsi ilə simanı korlayan vasitəsiz aktlar, yəni birbaşa söylənilən sözlər, mübahisələr, aqressiya, tənqid həm ingilis, həm də Azərbaycan dilində situasiyadakı gərginlikdən asılı olaraq nəzakətsizlik, yaxud kobudluq kimi təsnif edilir. Məsələn; *You are ugly – (Sən çirkinsən)*. *Shut up – (Kəs səsini)*.

Honorifik ifadələr – yüksək təbəqəli şəxslərə müraciət olunan ifadələrdir. Ş.Mahmudovanın fikrincə honorifiklər morfoloji səviyyədə qrammatikləşmiş nəzakət sistemidir, eyni zamanda qeyd edir ki, dilçilik honorifiklərini formallıq kimi şərh edirlər, bu da özündə sosial məsafə, hörmət, fərq, insanda dəyişiklik və nəzakət kimi xüsusiyyətləri bildirir.³⁰ Honorifik ifadələr hörmət əlaməti olmaqla bərabər şəxsin sosial statusunu göstərir. Ancaq qeyri rəsmi ünsiyyət zamanı nəzakətsiz formanı ifadə edir. Məsələn, mətbəxdə işləyən şəxs tənbel bir şəxsə müraciətlə deyir: “*Would his highness like some coffee?*” – (*Möhtərəm kofe içmək istərdimi?*)³¹.

Üçüncü fəslin ikinci paraqrafı “**Nəzakətsizlik kateqoriyasının nəzakətlilik kateqoriyası ilə müqayisəsi**” adlanır. Hörmət nəzakətliliyin xarakterik xüsusiyyətlərindən biridir. Onun əksi hörmətsizlik isə nəzakətsizliyi ifadə edir. Nəzakətlilik və nəzakətsizlik arasında fərqliliklər olduğu halda, bəzən bu fərqliliyi ifadə edən anlayışların əksini müəyyən etmək çətin olur: qəzəb, hiddət nəzakətsizlik kateqoriyasına daxildir və sosial normalar pozulduğu halda təzahür edə biləcək emosional reaksiya formasıdır. Ancaq bunun əksi nəzakətlilikdə yoxdur. Tabu sözlər nəzakətsiz formada işləndiyi halda evfemizimlər nəzakətliliklə əlaqədardır.

Hər iki kateqoriya arasında digər bir fərqlilik ənənəvi ifadələrlə

³⁰ Mahmudova, Ş. İngilis dilində deyxsinin digər təzahür formaları. / Ş.A.Mahmudova. – Bakı: Ecoprint, – 2025. – 297 s.

³¹ Yule, G. Pragmatics. – Oxford University Press, – 2008. – 138 p.

bağlıdır. Belə ifadələr həm nəzakətli, həm də nəzakətsiz formalarda işlənə bilər. M.Terkurafinin fikrincə belə ifadələr xüsusi kontekst daxilində istifadə olur və onların korlanmış formaları isə nəzakətsizliyi ifadə edir³².

Üçüncü fəslin üçüncü paragrafında **“Nəzakətsizliyin təhlilində nitq etiketlərinin rolu”**ndan bəhs edilir. Nitq etiketləri xalqın milli mədəniyyətinə uyğun olur və nitq mədəniyyətinin mühüm bir göstəricisi sayılır. Nitq etiketlərinin müxtəlif növləri vardır: müraciət etiketləri, görüşmə etiketləri, ayrılma etiketləri, təbrik etiketləri³³. Nitq etiketləri kontekst daxilində uyğun məqamda istifadə edilmədikdə nəzakətsizlik baş verir.

Məsələn, Azərbaycan dilində *sən, siz*, ingilis dilində *you*, alman dilində *du, Sie* şəxs bildirən deysislər rəsmi və qeyri-rəsm müraciət zamanı işlənərkən, onların seçimi sosial amillərlə bağlı olur. Müraciət forması kimi işlədilən ikinci şəxs əvəzlilikləri situasiyadan asılı olaraq nəzakətsizliyi ifadə edə bilər. Azərbaycan dilində tələbənin müəllimə, işçinin müdirə *“sən”* deyərək müraciət etməsi buna misal ola bilər. Alman dilində şəxs əvəzliyinin ikinci formasının tək *du*, cəmi *ihr* olduğu halda, onun nəzakət forması *Sie* (azərb. *Siz*) da vardır və ondan uyğun istifadə edilmədikdə nəzakətsizlik baş verir³⁴.

Üçüncü fəslin dördüncü paragrafı **“Nəzakətsizliyin ifadə edilməsində məcaz dilinin rolu”** adlanır.

Fikirlər dolayı yolla ifadə olunduqda müxtəlif nitq fiqurlarından istifadə edilir. Ünsiyyətdə nitq fiqurlarından istifadə edilən nəzakətsiz vəziyyətə rast gəlinir. D.Araya müəyyən edir ki, obrazlı dil şeir yazarkən, hər cür qarşılıqlı əlaqədə danışarkən yeni

³²Locher, A.M. Polite behaviour within relational work. The Discursive approach to politeness. *Multilingua // Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, – 2006. 25(3), – p.249-267

³³ Babayev, A. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti. / A.Babayev. – Bakı: Elm və Təhsil, – 2017. – 572 s.

³⁴ Abbasova, A.A. Müraciət bildirən sözlər nəzakətsizlik kateqoriyasının ifadə vasitəsi kimi // Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 96-cı ildönümünə həsr edilmiş “İnsan inkişafı. Dünyaya inteqrasiya” mövzusunda II Beynəlxalq Elmi Konfrans. – Bakı: Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti, – 26 aprel, – 2019, – s. 49-53

məna yaradır³⁵.

Dördüncü paraqrafın birinci bəndi **“İroniya: Nəzakətsizliyin ifadə vasitəsi kimi və onun sarkazm ilə fərqli cəhətləri”** adlanır. Eyni ironik ifadənin fərqli situasiyalarda nəzakətliliyi və nəzakətsizliyi bildirir. İroniyanın növləri müxtəlif dərəcədə təhqiramizdir, yəni inciklik az ya da çox dərəcədə olur və nəzakətlə nəzakətsizlik arasında tarazlıq yaradır. Bu tiplər E.Kapocianninin təsnifatına uyğundur və zarafatçı istehza (zarafatyana ironiya) (*jocular irony*) və yumoru özündə cəmləşdirir³⁶. İroniyanın bir forması zarafata əsaslanır, lakin tənqid etmir. Fikrimizcə, zarafata əsaslanan ironiya formasını zarafatyana ironiya adlandırmaq olar. Qeyri-sarkastik ironiya (*ing. Non-sarcastic irony*) təkcə müsbət deyil, həm də mənfi münasibəti ifadə edə bilər. Mənfi münasibətə istinad etdikdə, bu, hər hansı konkret bir insanı təhqir etmir. İronik sarkazm mənfi sözləri ifadə edir. Bu sözlər müəyyən dərəcədə təhqirlər hesab olunur. E.Kapocianniyə görə, sarkazm tənqidin ən yüksək dərəcəsidir. Müsbət ironiyadan (*ing. pozitiv irony*) fərqli olaraq mənfi ironiya (*ing. neqativ irony*) cümlə səviyyəsində müsbət qiymətləndirmələri çatdırır, lakin xoşagəlməz rəy bildirir. Məsələn, **“What a lovely dress!”** (*Nə gözəl paltardır!*) gözəl olmayan, bəyənilməyən paltar mənasında işlədilmişdir. Müsbət ironiya mənfi ironiyadan daha az istifadə olunur, çünki müsbət ironiyada cümlədə mənfi sözlər olur; lakin bu sözlər tərif və dəyərləndirmə mənasında işlənir. Ümumiyyətlə, müsbət ironiya dəyər verməyi, mənfi ironiya isə tənqidi ifadə edir və ünvanlanan şəxsə nəzakətsiz təsir göstərir.

İroniya və sarkazm arasındakı fərq dilçilər üçün çətin məsələdir. Müxtəlif müəlliflər tərəfindən verilən bu təsnifatları iki mərhələyə bölmək olar.

İroniya və sarkazm istifadə olunan konteksti təhlil edən bir neçə məqam vardır. Bunlara qiymətləndirmə, sima işi funksiyaları və uyğunsuzluq daxildir. İroniyanın müəyyənləşdirilməsinin əsas hissəsi

³⁵ Araya, D. The democratic turn: prosumer innovation and learning in the knowledge economy. In: Peters, M.A., Britez, R. (eds) Open Education and Education for Openness. – 2008, – p.37.

³⁶ Kapogianni, E. Irony and the Literal Versus Nonliteral Distinction: /PhD Thesis/ – University of Cambridge, – 2013.

qiymətləndirmədir. Dilçilər ironiya termininin də qiymətləndirməni müxtəlif üsullarla izah edirlər. M.Dinel şərh edir ki, qiymətləndirmə ironiyanın təsnifat komponentidir³⁷. M.Dinelə görə, qiymətləndirmə ironiyanın özəyi hesab olunur. H.P.Grays, qeyd edir ki, ironiya hiss, münasibət yaxud qiymətləndirmənin ifadəsidir³⁸. İroniya və sarkazm mənfi münasibəti, yəni neqativ fikri ifadə etdiyinə görə sima işi anlayışından bəhs etmək vacibdir. İroniya qarşı tərəfi birbaşa deyil dolayı yolla təhdid etməməkdə istifadə olunur. Birbaşa təhdid sima hədələməni ifadə etdiyinə görə dolayı yolla fikrin çatdırılması isə sima qoruma aktı ilə əlaqələndirilə bilər. Sima qoruma strategiyası ironiya və sarkazm üçün özək hesab olunur. Bu nöqteyi-nəzərdən, nətiq hər iki növ (sarkazm və ironiya) üçün sima qoruma və simanın yaxşılaşdırılması kimi strategiyalardan istifadə edir və bu strategiyalar nətiqə siyasi debatlarda öz mövqeyini daha uyğun formada bildirməyə kömək edir. Bu baxımdan, C.Liç qeyd edir ki, ironiya birbaşa nəzakətsizlikdən (*ing. direct impoliteness*) daha mürəkkəbdir, danışanın hazırcavablığını göstərməklə daha əyləncəlidir. Bu üstünlük sima korlamadan daha çox ironik simanı inkişaf etdirir³⁹. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, sarkazm mənfi münasibətlə bağlıdır, lakin bu əlaqə danışan və ya dinləyən üçün mənfi hisslərlə nəticələnə bilər. Məsələn, K.Barb təklif edir ki, “*sarkastik ifadələr daha şəxsi xarakter daşıyır və onların sarkastik potensialı situasiyanın bütün iştirakçıları üçün dərhal aydın olur. Buna baxmayaraq, ifadə hələ də həm danışan, həm də dinləyici üçün sima qoruma qabiliyyətinə malikdir. Burada dinləyici sarkazma fikir vermir*”⁴⁰.

Sarkazmı ironiyadan fərqləndirən anlayışlardan biri də uyğunsuzluqdur. Uyğunsuzluq termini deyilənlə nəzərdə tutulan və səslənən deyimlə danışanın ona yanaşma tərzini arasındakı

³⁷ Dynel, M. Irony from a neo-Gricean perspective: On untruthfulness and evaluative implicature. // *Intercultural Pragmatics*, – 2013. 10, – p.403-431

³⁸ Grice, H.P. Further Notes on Logic and Conversation. In *Pragmatics [Syntax and Semantics 9]*. Peter Cole (ed.). – New York: Academic Press, – 1978. – p.113-128

³⁹ Leech, G. *The Pragmatics of Politeness*. – Jericho: Oxford University Press, – 2014. – 235 p.

⁴⁰ Barbe, K. *Irony in Context*. – John Benjamins Publishing Company, – 1995. – 208 p.

uyğunsuzluğa əsaslanır. Bu, qiymətləndirmələrin uyğunsuzluğuna əsaslanır. Uyğunsuzluğun bu ümumi xüsusiyyəti C.Qarmendia tərəfindən vurğulanır və bu aspekt müəllif tərəfindən aşağıdakı kimi şərh edir: “Güclü əks-səda, qarşılıqlı və bəhanəçilik anlayışlarını geniş çeşidli ironik misallara yerləşdirməyə çalışmaq əvəzinə, bütün ironiya nümunələrini birləşdirən bir cəhəti – məzmunlar arasında açıq toqquşma – xüsusiyyətinin təklif edir”⁴¹. Ümumiyyətlə, hər iki termin (ironiya və sarkazm) deyilənlərdən fərqli mənalara malikdir. Ironiya ilə sarkazmın əsas fərqi ondan ibarətdir ki, sarkazm təhqiredici çalarlara malikdir, lakin ironiya dolayı yolla ifadə olunur; eyham kimi də istifadə olunur. Bu xüsusiyyətdən başqa, onların bütün xüsusiyyətləri eynidir və məcaz dilinin ifadə vasitələridir. Ironiya və sarkazmın dildə işlədildiyi situasiya nəzakətsizlik kimi qəbul edilir.

Dördüncü paragrafın ikinci bəndi **“Litota və hiperbola nəzakətsizlik ifadə edən vasitələr kimi”** adlanır. A.Kruza görə, litota müəyyən bir təsir üçün kiçiltmə (*ing.* understatement) kimi təsnif edilir. Bu təsir ya bir şeyi vurğulamaqdan, ya da müəyyən niyyətləri vurğulamaqdan ibarətdir. Bu xüsusiyyətinə görə litota həm də nəzakətsizlik realizasiyasında da məcaz kimi istifadə olunur. Beləliklə, A.Kruz iddia edir ki, litota ilə bağlı təsir (*ing.* effect) natiqin və ya yazıçının niyyətindən və situasiyadan asılı olaraq ya vurğulamaq, ya da əhəmiyyətini azaltmaqdan ibarətdir⁴². Hiperbola düzgün istifadə edildikdə güclü bir ritorik formadır, lakin düzgün istifadə edilmədikdə həmsöhbətlər arasında çaşqınlıq yaradır⁴³. A.Kruza görə, hiperbola ritorik təsir üçün nəzərdə tutulmuş şişirtməni (*ing.* overstatement) nəzərdə tutan nitq vahididir. Bu cür şişirtmələr mənfi və ya müsbət ola bilər. Hər iki halda hiperbolanın həqiqi mənası yoxdur. O, məcazı mənə ilə əlaqələndirilir.

Danışıq prinsipini (*ing.* conversation principle) pozan hiperbola və litotlar nəzakətlə yanaşı, nəzakətsizliyin də lingvistik vasitəsidir.

⁴¹ Garmendia, J. The clash: Humor and critical attitude in verbal irony // – De Gruyter Mouton, “Humor” Journal, –2014. vol.27, issue 4, – p.641-659.

⁴² Cruse, A.A. Glossary of Semantics and Pragmatics. – Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd, – 2006. – 180 p.

⁴³ McGoogan, B. Rhetorical Devices: A Handbook and Activities for Student Writers. – Inc. USA: Prestwick House, – 2008. – 220 p.

Praqmatikada onlar nəzakət və nəzakətsizlik kateqoriyaları və onların strategiyaları daxilində araşdırılır.

Hiperbola və litotalar qarşılıqlı əlaqədə təkcə nəzakəti deyil, həm də ədəbsizliyi artırır. Bəzi idiomatik ifadələr müxtəlif hissləri ifadə etməklə nəzakətliliyi və nəzakətsizliyi bildirir. Məsələn, “*I have been working my fingers to the bone*” (Mən həddindən çox işləyirəm). “*Her eyes nearly popped out of her head*” (Gözləri az qala başından çıxacaqdı). “*I’m completely broke*” (Mən tamamilə müflis (bankrot) olmuşam). “*It made my blood boil*” (Bu həddindən çox əsəbləşdirdi)⁴³. Bu nümunələr müxtəlif hissləri – təəccübü, qəzəbi nifrəti bildirir. Eyni zamanda F.Qurbanova qəzəb, aqresiya mənasında idiomlar qrupunun xarakteristikasını verir: “*blow a fuse*”, “*see red*”, “*boil over*”, “*mad as a hornet*”, “*scream blue murder*”⁴⁴. Bu mənada istifadə edilən idiomlara nəzakətsiz mühitdə daha tez-tez rast gəlinir.

Ümumiyyətlə, litota və hiperbola haqqında təsnifata yekun olaraq qeyd edə bilərik ki, kontekst daxilində hər iki termin nəzakətsizliyi və nəzakətliliyi ifadə edə bilər. Ona görə də belə ifadələri izah edərkən konteksti diqqətdə saxlamaq vacibdir.

“Nəzakətsizlik linqvo-praqmatik kateqoriya kimi” adlı tədqiqat işinə dair aparılan araşdırmalar aşağıdakı *nəticələrə* gəlməyə imkan verir:

1. Dissertasiya işində nəzakətsizlik kateqoriyasının tarixi təhlil edilmiş və müəyyən edilmişdir ki, nəzakətsizlik nəzakətlilikdən qaynaqlanır. Hər iki kateqoriyanın qarşılıqlı əlaqəsinin öyrənilməsinə dair maraq XX əsrin sonlarından etibarən geniş vüsət aldıqdan sonra nəzakətsizlik praqmatik kateqoriya kimi formalaşmağa başlamışdır. Müasir dövr dilçiliyində nəzakətsizlik kateqoriyasının tədqiqat aspektləri nəzakətliliyə paralel şəkildə aparılır.

2. Nəzakətsizlik və kobudluq kateqoriyalarının qarşılıqlı əlaqəsini tədqiq edərkən müəyyən edilmişdir ki, kobudluq qəsdən, məqsədli şəkildə, nəzakətsizlik isə təsadüfən, eyni zamanda planlaşdırılmış baş verə bilər. Eyni ifadə vasitəsi tarixi aspektdən təhlil edildikdə kobudluqla (yəni müxtəlif dövrlərdə cəmiyyətdə necə

⁴⁴ Gurbanova, F.F. Communicative Grammar through Idioms. Manuel. – Baku: Mutarjim, – 2025. –114 p.

qəbul edir), hal-hazırkı vaxtda işlənmə məqamından asılı olaraq təhlil edilməsi nəzakətsizliklə əlaqədardır.

3. İş söhbətlərinin təhlili zamanı belə qənaətə gəlirik ki, utanma xüsusiyyətinə, paranoid əlamətinə və digər neqativ sasioloji və psixoloji xüsusiyyətlərə malik olan insanlar problem yaxud gərginlik yaratmağa meyilli olurlar.

4. Ailə söhbətlərinin təhlili zamanı müəyyən edilmişdir ki, hər bir ailədə müəyyən vaxtlar mübahisələr olur. Belə mübahisələr iki formada fərqləndirilir: Birinci formada olan mübahisə zamanı ailə üzvləri bir-birilərini dinləyərək, sevgi və hörmət göstərərək məsələnin həllinə üstünlük verirlər. Belə mübahisələr ədalətli və normal mübahisələr hesab olunur. İkinci formada olan mübahisələrdə isə ailə üzvləri bir-birini dinləmirlər, konflikt zamanı ev əşyalarını sındırırlar, bir-birilərinə fiziki zərbələr endirir, müəyyən adlarla bir-birilərinə müraciət edirlər, bir-birilərini incidən sözlər işlədirlər. Belə situasiyalarda nəzakətsizlikdən çox kobudluq hallarına rast gəlinir.

5. Mənanın birbaşa və dolayı yolla ötürülməsi aspektdən nəzakətsizliyin tədqiqi edilməsində iki növ nəzakətsizlik müəyyən edilmişdir. Həqiqi nəzakətsizlik və saxta nəzakətsizlik. Hər iki forma təsnifində inciklik əsas amildir. İnciklik yaratmaq məqsədi ilə işlədilən həqiqi nəzakətsizlik həm kontekst daxili, həm də kontekstdən kənar təzahür edir. Kontekstdən asılı olan, kontekstdən asılı olmayan, həqiqi nəzakətsizliyi ifadə edən aktlar isə incikliklə yanaşı ünvanlanan şəxsin sosial davranışa zidd olduğunu ifadə edir. Saxta nəzakətsizlik inciklik yaratmamaq məqsədi ilə işlədildiyi üçün o səthi, ötəri nəzakətsizlik adlanır. Saxta nəzakətsizlikdə fikir dolayı yolla ifadə edilir. Həqiqi nəzakətsizlikdə isə fikir birbaşa və dolayı yolla ifadə olunur.

6. Nəzakətsizlik kateqoriyası kontekstual aspektdən iki müstəvidə müəyyən edilmişdir: kontekstlə uyğunluq yaratmasına görə konvensional nəzakətsizlik və kontekstlə uyğunsuzluğuna görə qeyri-konvensional nəzakətsizlik.

7. Nəzakətsizlik strategiyalarının tədqiqi zamanı müəyyən edilmişdir ki, sima hədələmə aktların işlənmə dərəcəsində sima korlama faktoruna görə təsnif edilir.

a) Şərhətsiz nəzakətsizlik. Dinləyiciyə qarşıdurma riski yüksək olduqda işlədilir. Bu zaman nəzakətsiz ifadələr birbaşa, aydın şəkildə ifadə olunur.

b) Müsbət nəzakətsizlik: Dinləyicinin müsbət yəni xoş simasını korlamaq üçün istifadə edilir.

c) Mənfi nəzakətsizlik: dinləyicinin mənfi (narazı) simasına qarşı durmaq üçün istifadə edilir. Mənfi nəzakətsizliyə nifrət, ələ salmaq (lağ etmək), hədə-qorxu gəlmək kimi yarımqrular müəyyən edilmişdir.

d) Sarkazm (acı istehza, kinayə, acı gülüş): Söhbət zamanı situasiyadan asılı olaraq tam əks mənəni ifadə edir.

e) Gözlənilən nəzakətliliyi etməkdən imtina etmək: Söhbət zamanı dinləyiciyə təşəkkür edilməsi gözlənilmədiyi halda danışanın bunu etməməsi nəzakətsizliyin bu alt qrupunu ifadə edir.

8. Nəzakətsizliyin linqvistik ifadə vasitələrinin ədəbsiz kimi şərh edilməsində kontekstual faktorların nəzərə alınması mütləqdir. Söhbətlərin təhlilində nəzakətsiz məqamların ifadəsində nitq etiketlərinin, xüsusi ilə müraciət formalarının rolun mühümdür: neqativ vokativlər, tabu sözlər, slənqlər, jarqon və vulqar sözlər və s.

9. Nəzakətliliklə nəzakətsizlik bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olsa da onları fərqləndirən cəhətlər müəyyən edilmişdir:

a) Hörmət nəzakətliliyin xarakterik xüsusiyyətlərindən biridir. Onun əksi hörmətsizlik isə nəzakətsizliyi ifadə edir.

b) Hər iki kateqoriya arasında digər bir fərq ənənəvi ifadələrlə bağlıdır. Belə ifadələr həm nəzakətli, həm də nəzakətsiz formalarda işlənə bilər. Onlar kontekst daxilində istifadə olunur, sima qoruma funksiyasında olduqda nəzakətliliyi bildirir, korlanmış formaları isə nəzakətsizliyi ifadə edir.

c) Tənqidlər, şikayətlər, korlanmış suallar, qarğışlar, hədələyici mesajlar, başsağlığı, pis niyyətlik və yersiz müdaxilələr aid ifadələr isə nəzakətsiz vahidlərdir.

10. Məcəz dilinin nəzakətsizliyin dolayı yolla ifadə edilməsində mühüm faktor olduğunu tədqiq etməklə müəyyən edilmişdir ki, ironiya, sarkazm, hiperbola, litota kimi nitq fiqurları nəzakətsizliyin ifadə vasitələridir.

Dissertasiya işinin məzmunu aşağıdakı tezis və məqalələrdə öz əksini tapmışdır:

1. Sosial deysis nəzakətsizliyin ifadə vasitəsi kimi // Tətbiqi Dilçiliyin Müasir Problemləri. III Beynəlxalq elmi konfrans. – Bakı: ADU, – 25-26 oktyabr, – 2018, – s.76.
2. Xarici dil dərslərində nəzakətlilik və nəzakətsizlik linqvistik praqmatik kateqoriyalarının rolu // Xarici Dillərin Tədrisinin Aktual Problemləri. Respublika Elmi-Praktik Konfransı, – Bakı: ADU, – 6-7 dekabr, – 2018, – s.117-118.
3. Conatan Qalpeperin tədqiqatında nəzakətsizlik kateqoriyası // Gənc Tədqiqatçıların II Respublika Elmi-Praktik Konfransı, – Bakı: Azərbaycan Universiteti, – 15 mart, – 2019, – s.20-21.
4. Müraciət bildirən sözlər nəzakətsizlik kateqoriyasının ifadə vasitəsi kimi // Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 96-cı ildönümünə həsr edilmiş “İnsan inkişafı. Dünyaya inteqrasiya” mövzusunda II Beynəlxalq Elmi Konfransı. – Bakı: Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti, – 26 aprel, – 2019, – s.49-53.
5. Nəzakətlilik və Nəzakətsizlik kateqoriyalarının fərqləndirilməsində ifadə vasitələrinin rolu // – Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, Dil və Ədəbiyyat, – 2019. IX cild, №3, – s.56-60.
6. Söhbət zamanı nəzakətsizliyin aradan qaldırılması üsulları // Doktorantların və Gənc Tədqiqatçıların XXV Respublika Elmi Konfransı. – Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu, – 23-24 noyabr, – 2022, I cild, – s.95-98.
7. İş söhbətlərində nəzakətsizlik məqamları // – Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, Elmi Xəbərlər, – 2023. №2, – s.41-45.
8. A Study of Litotes and Hyperbole as Impoliteness Tools // VIII International Scientific Conference. – Manchester, 10-11 October, – 2023, – p.48-50
9. The Role of Irony in Expressing Impoliteness // – Warsaw: International Journal of Innovative Technologies in Social Science, – 2024. Vol. 1, №2 (42), – p.1-6.
10. The Relationship between Figures of Speech in Impoliteness // – Bakı: Azərbaycan Universiteti, İpək Yolu, – 2024. №3, – s.99-105.

11. Ailə söhbətlərindən nəzakətsizliyin təhlili // – Bakı: AMEA, M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Filologiya məsələləri, – 2024. №6, – s.294-302
12. The Cases of Overstatement and Understatement in Expressing Impoliteness // – «Лингвокультурные аспекты глобализационных процессов: Языковой капитал в структуре человеческого и культурного капитала» IV международной научно-практической конференции. – Москва: Институт научной информации по общественным наукам (ИНИОН) РАН, – 29 октября, – 2024, – с.84-87.
13. Situasiyaların nəzakətsizlik yaxud kobudluq kimi təhlil edilməsinə dair müxtəlif yanaşmalar // – Bakı: Bakı Dövlət Universiteti, Dil və Ədəbiyyat, Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal, – 2024. №3(126), – s.474-476.
14. Pragmatic Analysis of the Impoliteness Category // Uzbekistan State World Language University, “Prospects of modern linguistics: Problems and Achievement” International scientific practical conference, – Tashkent, – 20-22 may, – 2025, – s.12-16.
15. Analysis of inherent and mock impoliteness in different contexts // – Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Filologiya məsələləri, – 2026. № 5, – s.331-341.

Dissertasiyanın müdafiəsi 29 sentyabr 2026-cı il tarixində saat 11:00-da Azərbaycan Dillər Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.12 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ1014, Bakı şəhəri, Rəşid Behbudov küçəsi, 134.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferatın elektron versiyası Azərbaycan Dillər Universitetinin rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 25 iyun 2026-cı il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 12.06.2026

Kağızın formatı: 60x84 1/16

Həcm: 39601 işarə

Tiraj: 100